

Görgei a Paszkeviccsel augusztus 15-én történt találkozájáról röviden csak annyit írt, hogy az orosz főparancsnok heves szemrehányást tett neki „fegyveres ellenállása megátalkodottsága miatt, és kerekén kijelentette”, hogy ezáltal mind a maga, mind társai életét eljátszotta, azonban megígérte, hogy közbenjár a kegyelemért, ám egyedül az ő számára.

## A VÁCI CSATA KÖVETKEZMÉNYEI

Görgey István sokkal részletesebb beszámolót ad a találkozásról annak alapján, amit bátyja közvetlenül visszatérte után mondott róla. Eszerint Görgei „sok idő várta”, „levert, komor kedéllyel” tért vissza Paszkevicstől, aki nagy indulattal, pörölvé fogadta, amiért nem tette le már Vácnál a fegyvert, akkor, amikor először szembe került vele: „»Hogy mert Ön engem megtámadni?! [...] Ha Ön akkor éjjel (Vácnál július 16-ról 17-re) vissza nem vonul: tudja mit csináltam volna? tudja, mi történt volna Önökkel?» »Mindnyájan a Dunában leúsztuk volna Pestre« – szólalt meg végre Görgei. – »Igen, igen! [...] Egy arcmenettel mind a Dunába hánytam volna Önöket! Mind a Dunában úsztak volna! [...] Azért jó volt meghátrálni! De jobb lett volna meg nem támadni engem! Amit Ön most cselekedett – ha Ön megteszi akkor, Vácnál; ha leteszi akkor előttem a fegyvert: akkor én életét biztosítom, Önnek is és valamennyi emberének! [...] De azért most is, ámbár későn, Ön előttem tette le a fegyvert, s önként: és ezért Önnek biztosítom életét.«”

Görgei ezután szót emelt bajtársaiért, akik nélkül a fegyverletételt nem vihette volna végbe, főként azokért, akik leginkább számíthattak súlyos büntetésre, vagyis a korábbi cs. kir. tisztékért, valamint a beteg és idős Csány Lászlóért, akit Görgei kérésére Rüdiger szintén Váradra vitetett. Hangsúlyozta, hogy társaival a „győzőnek nagylelkűségébe vetett bizalommal” adták meg magukat. Paszkeviccs ugyan megígérte, hogy közbenjár a magyar tábornokok és tiszték érdekében, de a politikára hivatkozott, „mely közbejátszván, neki kevés reményt nyújt sikeréhez”.

Kérdés, hogy hiteles-e ez a beszámoló. A július 15–17-i váci csata súlyát Görgey István csak bátyja érdemeit aláhúзва hangsúlyozta, vagy pedig az, hogy Görgeinek Vácnál sikerült kitérnie az orosz főerők elől, és így azok céljuk elérése nélkül kénytelenek voltak a magyar főváros térségéből a korábban megtett úton visszafordulni a Tisza felé, valóban annyira érzékenyen érintette az orosz főparancsnokot,

hogy emiatt fogadta oly heves indulattal a magyar foglyot?

1935-ben megjelent könyvének mellékletei között R. A. Averbuch szovjet történész közzétett egy rövid, dátum nélküli iratot a szentpétervári Orosz Történelmi Levéltár Paszkeviccs-fondjából. Ez Paszkeviccs Görgeivel folytatott beszélgetésének saját kezű, valószínűleg csak a maga számára, orosz és francia nyelven írt, hevenyészett feljegyzése volt.

Averbuch szerint a feljegyzést Paszkeviccs oroszul kezdte: „Azt fogom neki mondani: Görgei úr, hogy ha – innen franciául folytatta: – ön Vácnál adja meg magát, vagy Vác alatt kezd tárgyalást, akkor meghallgattam volna. Talán fegyverszünet-féltet kötünk. Akkor elküldöm az Ön szép [az utolsó két szó nem vehető ki teljesen – R. A. Averbuch megjegyzése] javaslatát Bécsbe, szóval akkor tárgyalunk. De most se története, se puskapora, és két hadsereg szorongatja, amelyeknek mindegyike nagyobb, mint az Öné, és ott van még Lüders hadteste is, amely [itt egy kivethetetlen szó – R. A. Averbuch] harmincezer embert jelent.

ROSONCZY ILDIKÓ

# Görgei orosz fogsága

Görgei Artúr augusztus 13-tól 29-ig volt orosz fogságban. 13-án éjjel a fegyverletétel helyszínéről átkísérték Kisjenőre, Fjodor Vasziljevics Rüdiger tábornoknak, a III. hadtest parancsnokának főhadiszállására. A nevezetes ebédet követően tovább szállították Nagyváradra, ahová reggel érkezett meg orvosai, testvérei és segédtisztjei kíséretében s abban a tudatban, hogy tiszt- és tábornoktársait az oroszok Rüdiger ígéretének megfelelően hamarosan szintén idehozzák. Az orosz főparancsnok, Ivan Fjodorovics Paszkeviccs tábornagy a fegyverletétel hírére Debrecenben kapta meg, és augusztus 14-én reggel indult el Nagyváradra. Másnap délután négyre hívatta magához a foglyot.

Ön megadja magát, azt mondja, önként, kissé kérdéses azonban, hogy védekezhetne-e még; de mégis egy kicsit talán közelebb hozta a háború végét. Kiveszem önt a többiek közül. Minden tölem telhető megteszek, hogy az ön sorsa jobb legyen, mint a többieké.”

Érdekes a Paszkeviccs-irat tartalmát összevetni Görgey István leírásával. Így nemcsak a bizonyítékot találjuk meg arra, hogy Görgey István beszámolója Paszkeviccs és Görgei augusztus 15-i, első találkozájáról hiteles, hanem – már amennyire lehet – helyére tesszük ezt a furcsa Paszkeviccs-kéziratot is. Vagyis az orosz főparancsnok ezt akkor vethette papírra, amikor megkapta Rüdigertől Görgei augusztus 11-én kelt levelét a fegyverletételi ajánlattal, és készült a személyes találkozásra.

Az orosz hadseregben fiaskóként élték meg, hogy Paszkeviccsnek Vácnál nem sikerült Görgeire megsemmisítő vereséget mérnie. Ezt számos orosz tiszt visszaemlékezése, naplója bizonyítja. De Paszkeviccs számára komolyabban esett a latba,

hogy I. Miklós ugyancsak alig titkolt ingerültséggel és értetlenséggel fogadta a hírt. Július 18-án még arra számított, hogy Görgei a Duna bal partján nem tud elvonnulni Paszkevicz főerő s az északról előretörő, Pavel Hrisztoforovics Grabbe altábornagy parancsnoksága alatt álló orosz hadoszlop között. A magyar főszereg remélt itteni veresége után az orosz csapatok „további magyarországi tartózkodását teljesen feleslegesnek” tartva már rendelkezett is vissza-, illetve kivonásukról.

A váci csata hírérl értesülve a cár azt remélte, hogy a tiszai átkelés előtt sikerül megsemmisítő csapást mérni a Görgei-seregre, amikor pedig ebbéli reményében is csalódott, úgy vélte, Debrecennél sikerülni fog, majd amikor itt is másként alakult a helyzet, abban bízott, hogy Nagyváradra Görgei már biztosan nem tud eljutni. „Azt reméltük, hogy a főszereget, vagyis Görgeyt már a Dunánál vagy a Tiszánál meg tudjuk semmisíteni. Ez a sereg, noha már két vereséget szenvedett és meglehetősen szétzúllott, még mindig létezik, s ha a többiekkel egyesülni tud, veszélyt hozhat az osztrákokra, ha magukra maradnának a harcban. Azt hiszem, ha nem kellene Görgey seregével vesződnünk, egyetlen hadtestünk elegendő volna, így viszont valamennyi csapatunk bevetésével úgy kell befejezni a dolgot, hogy dicsőségére váljon fegyvereinknek.”

## A MEGHÓDOLÁS ELMULASZTÁSA

Az orosz főparancsnok – mind magának Görgeinek, mind Görgey Istvánnak a beszámolója, mind az ismertetett saját feljegyzése alapján – azt mondta a magyar tábornoknak, hogy ha már Vácánál megadja magát, akkor valamennyi fogoly életét biztosítani tudta volna. Ez a kijelentés azonban csak azt a célt szolgálhatta, hogy a vele szemben álló fogollyal éreztesse: bajtársai jövőjét ő maga játszotta el, tette kétségessé azzal, hogy nem hódolt meg engedelmesen az első adandó alkalommal.

A foglyokkal kapcsolatos eljárást illetően már a váci csata idején is érvényben volt az 1849. június 10-én Varsóban megkötött megállapodás, amely szerint az oroszok az osztrák uralkodó valamennyi alattvalóját átadják az osztrákoknak, akik a fogságukba esett orosz alattvalókat ugyanúgy kiadják törvényes uruknak. És ezt a megállapodást – mint az általunk ismert források bizonyítják – mindkét fél betartotta. Vagyis a fogságba esett osztrák alattvalók sorsának alakulására az oroszoknak tényleges befolyásuk nem is lehetett.

Ezen az sem változtat, hogy a váci csata után a feldunai hadsereget üldöző III. hadtest parancsnokaként Rüdiger Blassagyarmatról július 19-én levelet írt Görgeinek, amelyben megkérdezte, milyen személyét és seregét illető feltételekkel bocsátkozna tárgyalásokba a rá nézve reménytelen háború mielőbbi befejezése érdekében. Ez azonban Rüdiger magánkezdeményezése volt – aki egyébként ismerte a június 10-i megállapodás szövegét, mert azt az orosz hadtestparancsnokok megkapták –, amire „nem volt semmiféle joga”, mint ahogy erről Paszkevicznek a cárhoz intézett július 21-i leveléből is értesülhetünk. Az orosz főparancsnok nem fűzött nagy reményeket Rüdiger levelének sikeréhez, Görgei pedig az ajánlatot – hazája sorsára hivatkozva – visszautasította.

## GÖRGEI ÁTTEKINTÉSE A NYÁRI HADJÁRATRÓL

Görgei Nagyváradon Paszkevicz parancsára 1849. augusztus 27-i dátumozással írt egy áttekintést *Rövid szemle a felső-magyarországi hadjáratról az orosz beavatkozás kezdetétől a világsi fegyverletélig* címmel. Oroszra fordított szövegét Pach Zsigmond Pál találta meg az Orosz Külügyminisztérium Levéltárában a Szovjetunióban tett 1954-es kutatóútja során (vagy annak alapján, amit az akkori kutatási viszonyokról tudunk, inkább átadták neki a szovjet kollégák), és azt a magyar fordítással együtt 1957-ben tette közzé a *Századokban*.

„Buda ostroma volt a legnagyobb hiba, amelyet elkövethettünk” – kezdi áttekintését Görgei, s ennek alapján a szöveg elemzői az önkritikát emelik ki, azt, ami ezt a döntést illetően hiányzik a tábornok későbbi írásaiból. Nem vonatkoztathatunk el azonban attól, hogy Görgei az oroszok fogságában, az oroszoknak írta ezt az összefoglalást. Görgei Nagyváradon minden bizonnyal sokszor végiggondolta az esetleg elszalasztott lehetőségeket, mégis – úgy vélem – elsősorban a honvédsereg erejét és a magyar fegyveres küzdelem esélyeit akarta itt hangsúlyozni: azt, hogy ha ez a hiba nincs, akkor az osztrákokat az orosz beavatkozás előtt a honvédsereg le tudta volna győzni. Vagyis a tábornoknak az orosz fogságban tett megállapítása vagy helyzetértékelése nem használható fel teljes értékű érvként annak bizonyítására, hogy valóban önkritikát gyakorolt, arra pedig végképp nem, hogy a Bécs felé történő előretörés lett volna a célravezető és helyes döntés.

Görgei rövid, korrekt áttekintést adott a szóban forgó időszakban a maga hadmozdulatairól, azok céljáról és a tevékenységét befolyásoló körülményekről. „Szerény megjegyzéseként” felsorolja azokat az orosz részről elkövetett mulasztásokat vagy meg nem tett intézkedéseket is, amelyek meglátása szerint lehetővé tették, hogy Váctól Aradig visszavonulhasson. Rámutat arra, hogy az oroszoknak nehéz lehetett kémjelentéseket szerezniük, és arra, hogy hadműveleteket „elleneséges országban nem lehet véghezvinni olyan pontossággal, aminő elengedhetetlenül szükséges nagy, összetett hadműveletek sikerítéséhez”.

Utal arra, hogy az oroszok nem használták ki a Miskolc felé történő visszavonulás során követett útvonal irányába vezető összekötő utakat; hogy Miskolc térségében orosz ellenfele sem Zsolcánál, sem Gesztelynél nem élt gyalogságának és lovasságának fölényével, így a magyarok sikeresen tudták bevetni legerősebb fegyvernemüket, a tüzérséget, s ha az oroszok oldaltámadásokhoz is folyamodnak, a magyar állás nagyon kiterjedt volta miatt mindkét esetben komoly zavart idézhetnek volna elő. Megjegyzi, hogy Debrecennél az orosz jobbszárny nem kellő gyorsasággal nyomult előre a magyar hadtest hátrálási vonala felé.

A fegyverletétel okát pedig egyszerűen a temesvári csatavesztést követő döntő erőfölénnyel indokolja: „én egymagam túlságosan gyenge voltam a két csász. hadseregnek akár csak az egyikét is legyőzni.” Haynau győzelmeinek kapcsán pedig rendre kiemeli a császári főszereg mellé besorozott orosz hadosztály döntő szerepét.

Az általunk ismertetett orosz dokumentumok Görgei tisztességét bizonyítják: öntudatosan nyilatkozott a szabadságküzdelemről, ésszerűen védekezett, és semmi olyasmit nem mondott, ami alátámasztaná az elmúlt több mint másfél évszázadban ellene felhozott vádak bármelyikét.

Görgei az oroszok fogságában jóindulatukat és elismerésüket igyekezett megnyerni és megtartani, s mint láttuk, nem a maga, hanem a szabadságharcot megvívó ország és kiszolgáltatót vált katonái számára. A tábornok azonban túlbecsülte a maga lehetőségeit azzal, hogy az oroszoknak az osztrákoknál történő eredményes közbenjárásában bízott a fegyverletétel gesztusáért cserébe, amelyet a küzdelem végét jelentős, várhatóan bekövetkező harc-téri vereség elkerülése érdekében kellett megtennie. ♦